

Beérkezett: 2025. 01. 06. Elfogadva: 2025. 01. 07. Megjelent: 2025. 03. 31.

DOI: 10.21030/anyp.2025.1.8

Lehocki-Samardzic Anna

Tízéves a Glotta – kis közösség nagy tervekkel

A horvátországi Eszéken működő Glotta Nyelvi Intézet 2024 novemberében ünnepelte alapításának 10. évfordulóját egy nemzetközi konferencián a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében (1. kép). A jubileum kapcsán a Glotta egy évtizedes munkásságáról, küldetéséről és további céljairól szól az alábbi beszámoló.

1. kép

Jubileumi konferencia Eszéken 2024 novemberében

A Glotta Nyelvi Intézet fennállásának öt éves jubileumi ünnepségén Lehocki-Samardzic Anna elnök Kosztolányi György, az MTA alelnökének szavaival köszöntötte a résztvevőket, amelyek tökéletesen leírják a Glotta küldetését a horvátországi magyar közösség életében: „A tudomány iránytűt az élhető jövőhöz, motorja a jelennek és szondája a múltnak.” Ezt a jelmondatot a Glotta működésének első napjától követi: ezt az elmúlt tíz év eredményei is bizonyítják. A 2024-es Magyar Tudomány Ünnepeinek mottója – *Tudományos tanácsadás a közösség szolgálatában* – mutatja meg a Glotta valódi küldetését, létrehozásának okait és munkájának a lényegét.

A Glotta Nyelvi Intézet 2014 novemberében, a tudomány havában alakult meg a kopácsi könyvtár éppen hogy csak átadott helyiségében mint a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat horvátországi kutatóállomása. Az első elnökségét Lehocki-Samardzic Anna (elnök), Molnár Mónika (alelnök), Sipos Krisztina (titkár), Siklósi Beáta (a hallgatói testület elnöke), Dobsai Gabriela (tag) és Strugacsevac Martina (tag) alkották. A Horvátországban éppen akkor zajló törvénymódosítások miatt a kezdetben Pataky András Nyelvi Intézetnek nevezett szervezet bejegyzési eljárását csak 2016-ra sikerült teljesen lezárni, viszont az alapítása az első, 2014 novemberi üléshez köthető. Egy német közmondás szerint: *A kezdés könnyű, a kitartás művészet* – ez a Glotta esetében azt jelenti, hogy a kezdeti nehézségek után még nagyobb nehézségekkel kellett folytatni a munkát. A közel 10 éve készült homályos fénykép (2. kép) is azt igazolja, hogy mennyire szerény körülmények között alakult meg az intézet, ugyanakkor azt a lendületet is mutatja, amely az egész közösségre jellemző volt ebben az időszakban.

2. kép

A Glotta alakulása 2014 novemberében

Több mint 30 év telt el azóta, hogy Horvátország keleti részén a függetlenségért vívott súlyos harcok folytak. Ezen a területen élt és él is a mai napig a horvátországi magyarság legnagyobb része, a tízezer fős közösség. A Glotta alapításának hetében, november 18-án ennek az eseménynek a 33. évfordulójáról emlékeztünk meg, felidézve a „horvátországi Mariupoly” – azaz Vukovár város – elesét és külön leróva kegyeletünket azon 185 magyar személy előtt, akik a vukovári csatában veszítették életüket. Ez sorsdöntő dátum volt a horvátországi magyarság életében: a teljes szétszóródáshoz vezetett. A magyarság egy része a szerb katonai alakulatok által megszállt területeken ragadt, mások száműzetésbe kényszerültek Horvátország és Magyarország különböző részein.

Inter arma silent Musae, azaz háborúban hallgatnak a múzsák – szól a latin közmondás. A honvédő háború, ahogy mi horvátországi magyarok nevezzük: a délszláv háború – mivel nem csupán délszlávok és nem minden délszláv nép vett részt ebben a fegyveres konfliktusban – a magyarság életében is a latin közmondásban említett csend beálltát okozta. 1991 és 1998 között, hosszú-hosszú éveken át hallgattak a múzsák. Iskoláink megszűntek, folyóirataink nem jelentek meg, a közösséget összekovácsoló kultúrprogramok elcsendesültek, és nyilvánvalóvá vált, hogy Jugoszlávia széthullásával a horvátországi magyar közösség elveszítette az addig használt, számára is csak a Vajdaságban létező oktatási, művelődési, könyvkiadói és más, a közösség kultúráját, nyelvét és általában a fennmaradását biztosító logisztikai háttérét. A teljes elszakadás 1998-ig tartott. Az ilyen kataklizmákat a sokkal nagyobb és szervezettebb közösségek is csak nehezen vészelik át. Hazatérésünk után a magyar érdekvédelmi és tudományos szervezetek megfogalmazták a magyar tannyelvű oktatás teljes vertikumú kialakításának a szükségességét, ennek tényleges megvalósítása azonban csak 2007 májusában következett be, ugyanis az eszéki magyar nyelv és irodalom alap- és mesterszakos felsőoktatási képzés 2007. május 2-án kapta meg a szakindításhoz szükséges minisztériumi engedélyt. Az említett folyamatokhoz szükség volt oktatási és nyelvi stratégia kidolgozására is, ezért akkor sorban alakultak az olyan érdekvédelmi szervezetek, amelyek segítettek és összehangolták az egyes területeken dolgozó szakemberek munkáját. Ilyen körülmények között kezdtek tevékenykedni a Magyar Tanszék munkatársai, és ezek voltak a közvetlen előzményei a Glotta megalakulásának is. Mindebből következően teljesen természetes, hogy a Glotta logisztikai háttérét a kezdetektől napjainkig egyrészt a Termini Magyar Kutatóhálózat, másrészt a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, illetve az Eszéki Bölcsészettudományi Kar biztosítja.

2014 előtt a horvátországi magyar nyelvészek, kutatók a kis régiókat (a Szlovéniában és Ausztriában élő magyar közösségeket) összefogó Imre Samu Nyelvi Intézet keretén belül szerveződtek, és kapcsolódtak be kutatási projektekbe. A kutatások egyre növekvő száma, a feldolgozandó anyag mennyisége, a tudományos és szakmai utánpótlást biztosító fiatal (egyetemista és doktorandusz) kutatók toborzása, valamint a különböző kutatói csoportokhoz való csatlakozás hamarosan egy újabb kutatóállomás megalakulását tette indokolttá. Megalakulása óta a Glotta elnöke Lehocki-Samardzic Anna, az Eszéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék professzora. A Tanszék és a Glotta eredményes együttműködését az is elősegíti, hogy az intézet vezetése a tanszék dolgozóinak soraiból alakult. Ez egy természetesen kialakult kapcsolat, hiszen a tudományos munka áll mindkét intézmény középpontjában. Számos programot, rendezvényt közösen szervezünk, így az ezeken készített fényképeken és felvételeken is sokszor feltűnik az eszéki Bölcsészettudományi Kar épülete.

Két évvel a Glotta megalakulása után a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 15. évfordulóját méltató nemzetközi tanácskozást már Eszéken szervezték meg. Az ünnepi konferenciát követő Termini-közgyűlésen pedig a Glotta vezetőjét választották a Termini Kutatóhálózat titkárává. Mindkét esemény azt az üzenetet közvetítette, hogy elismerik a munkánkat, a törekvéseinket.

A Glotta szervezeti felépítése a horvátországi civil szervezetekről szóló törvényi szabályozással összhangban három szinten valósul meg: jelenlegi vezetése az Elnökség, amely az elnökből, az alelnökből, a titkárból, a Hallgatói Testület elnökéből és egy plusz tagból áll, akit az Elnökség választ. Az egyesület Elnöksége a havi rendszerességgel megtartott üléseken az éves munkaterv alapján határozza meg a rövid távú terveket és az ezek mentén megvalósuló további konkrét programelemeket.

A közgyűlés összehívása évente egy alkalommal történik, amikor minden testületi tag találkozik, és ekkor a fontos dokumentumok módosításáról is döntés születik. Kétévente kerül sor a vezetői választmányra. Az Elnökség választása minden páros évben esedékes, tehát a jubileumi évben is elnököt és elnökséget választottak.

A Hallgatói Testület a tanszék hallgatóiból és doktoranduszaiból áll. Ők különböző módon vesznek részt a Glotta munkájában, elsősorban a nyelvi anyag gyűjtésében és a tudományszervezési feladatokban segítenek. Az ő szakmai pályakezdésüket támogató tevékenységekből jött létre az intézet talán legfontosabb projektje, a mentori program. Azon hallgatók számára, akik komolyabban is szeretnék tudományos munkával foglalkozni, a programon belül olyan külön mentort biztosítunk, akinek a kutatási területe megegyezik vagy legalábbis közel áll a hallgató által választott területhez. A mentor ezután szakmai tudásával és kapcsolatrendszerével minden szinten és folyamatosan segíti a hallgatót, akár már az alap- és mesterképzésben is. Támogatja részvételét a tudományos kutatásokban, publikációs lehetőségeket biztosít számára, illetve – a diploma megszerzése után – a doktori iskolába való jelentkezését is segíti. Jelenleg három ilyen fiatal kutatónk van, akik közül egyikőjük tavasszal védi meg a doktori dolgozatát, és reméljük, hogy hamarosan a tanszéken is üdvözölhetjük kollégaként. 2024. november óta először veszünk részt a Külgazdasági és Külügyminisztérium tehetséggondozó programjában, és javasolhatunk hallgatókat a projektbe.

A Glotta Nyelvi Intézet munkásságát a tudományos tevékenység, az oktatás és a kultúra szempontjából érdemes megvizsgálni. Az intézet szerepe nem egyszerűen a nyelvi és a nyelvészeti kutatások elvégzése, ezek eredményeinek a feldolgozása és közzététele, hanem minden olyan feladat ellátása is, amelyre igény mutatkozik a közösség részéről, és összeegyeztethető a Glotta küldetésével, valamint a nemzeti öntudat megőrzését elősegítő tevékenységével.

A tudományos tevékenységet illetően a Glotta Nyelvi Intézet 2014 óta részt vesz a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat valamennyi hálózati kutatási munkájában, amelyek a következők: a Termini magyar–magyar szótár adatbázisának építése; *A magyaroktatás a Kárpát-medencében* című projekt; *A nyelvi problémák* című projekt és más különböző szakmai együttműködések. Továbbá részt veszünk a Termini eddigi legnagyobb

vállalkozásában is, a magyar köznevelési terminológiát feldolgozó projektben, amelyet a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközponttal együttműködve a hét külhoni régióban működő nyelvi intézetek kutatóival együtt a környező országok, többségi nyelvi köznevelési terminológiájával vonjuk párhuzamba (*A magyar terminológiastratégia alprogram, Oktatásterminológia projektje*). Ez a projekt erősen gyakorlatorientált, és több szinten is szolgálja a közösséget minden külhoni régióban, és reményünk szerint a többségi társadalom is tudja majd használni az eredményeit. Készüleg, a pedagógusok és a fordítók számára is használható többnyelvű adatbázis, amely az oktatási terminusok definíciója mellett a környező országok nyelvén is megadja a terminusok megfelelőjét, a forrás- és a célnyelvi forrásokat, az ekvivalencia fokát, az ISCED-kódot és több más információt is, amellyel segíti a felhasználó tájékozódását az adott témában.

Intézetünk a Terminin belül végzett kutatásokon kívül önálló kutatásokat is indított, amelyek közül kiemelendő a horvátországi magyarság nyelvhasználatának dokumentálása és feldolgozása, a magyar nyelvi tájkép Horvátországban, a magyar és a horvát nyelvi és nyelvészeti kapcsolatait kutató projekt, legújabban pedig a horvátországi magyar névanyag gyűjtése és vizsgálata, továbbá más kisebb és rövidebb távú kutatások.

A tudományos munka eredményeit a megjelent kiadványok mutatják leginkább. Jelenleg a Glotta munkatársainak a tanszék, illetve a kar és az egyetem biztosítja a könyvkiadási lehetőséget. A megjelent kötetek között található tudományos monográfiák, konferenciakötetek, egyetemi jegyzetek, szak- és műfordítások magyar, horvát és angol nyelven.

Az oktatási tevékenységet illetően a Glotta több egyetemista és doktorandusz munkáját is támogatta és támogatja jelenleg is, segítjük és nyomon követjük a munkaerőpiaci elhelyezkedésüket is. A már említett mentori programon kívül a Glotta többféleképpen is igyekszik bevonni a hallgatókat a tudományos munkába és a kulturális életbe, teszi mindezt nemcsak az egyetemen (a karon), hanem a magyar közösségen belül is, erősítve ezáltal a magyar anyanyelvű hallgatók nemzeti öntudatát, a horvát ajkúaknak pedig biztosítja a nyelvgyakorláshoz, illetve az élő nyelv elsajátításához szükséges platformot. Az ilyen kölcsönös együttműködés segíti a tanszék tudományos munkásságát, a hallgatók kötelező szakmai gyakorlatának a megszervezését, a Glottának pedig utánpótlást biztosít a hallgatók soraiból, akik a tanszék és a Glotta közös szervezésében megvalósított programok segítségével ismerkednek a két intézmény, illetve a szervezet munkájával, lehetőséget kapnak felmérni a tudásukat és képességüket, és ezáltal megfelelő szakmai pályát tudnak választani. Néhány éve már a Glotta Nyelvi Intézetben is teljesíthető a kötelező egyetemi szakmai gyakorlat, és ez nemcsak a Magyar Tanszék hallgatói számára nyitott lehetőség, hanem a Josip Juraj Strossmayer nevét viselő egyetem egészéből is jelentkezhetnek hozzánk érdeklődők.

A Glotta rendkívül aktív a magyar kultúra népszerűsítésében is. Évente számos vendég előadó érkezik hozzánk, akik a magyar kultúra és tudomány különböző területeiről tartanak előadást, amelyekre nemcsak a hallgatókat hívjuk meg, hanem minden érdeklődőt szeretettel fogadunk. Nem akadály az sem, ha valaki nem rendelkezik magyar nyelvi tudással, mivel a horvát ajkúaknak tolmácsolást biztosítunk, amelyet szintén a Glotta munkatársai és a gyakornokok végeznek. Ilyen módon a hallgatók gyakorolhatják a tolmácsolást és a fordítást az MA szakmai gyakorlatán. A Glotta sokszínűségét igazolja a 2016-os Nyisztor Tinka által szervezett program a csángó gasztronómiáról, amelyet az eszéki Magyar Oktatási és Művelődési Központ közreműködésével valósítottunk meg, amikor is *tőtikét* kóstoltgattunk, és közben meg is tekinthettük-tanulhattuk elkészítésének a fortélyait.

A Glotta küldetését azonban mindenekelőtt a nyelv- és oktatáspolitikai szempontjából érdemes megvizsgálni. Ezekben a területeken kiemelendő az oktatási intézmények, a szakmai szervezetek és a pedagógusok szakmai fejlődésének a támogatása, a tantervi szabályozás folyamatában (például tantervek kidolgozása, ezek elbírálása) és az egyéb taneszközök kidolgozásában való aktív részvétel. A kisebbségi léthez kapcsolódóan különösen fontos a nyelvi tájkép kutatása, ennek feltérképezése, rendszerezése és összegző eredményeinek

a közvetítése a döntéshozó és az érdekképviseleti testületek felé. A Glotta az elmúlt években több új kétnyelvű tábla kihelyezését, illetve helyesírási hibákat tartalmazó már kihelyezett táblák lecserélését is kezdeményezte. Ezen kívül az egykor magyarul is létező településnevek használatához is készítünk olyan „igazolásokkal” egyenértékű dokumentumokat, amelyek segítségével a szórványban élő magyarok igazolhatják a hatóságok felé a település egykori magyar nevét, ezzel is segítve a kétnyelvű táblák kihelyezését.

Az elmúlt hat évben a Glotta is részt vesz a Horvát Oktatási és Tudományos Minisztérium által támogatott átfogó tankönyvfordítási projektben, amelynek keretében tagjai lektori és korrektori feladatokat láttak el. Eddig közel 45 tankönyv fordítása jelent meg, és további 15 előkészülete van folyamatban, ezzel pedig előreláthatóan egy éven belül minden általános iskolás diák magyar nyelvű tankönyvekből fog tanulni minden tantárgyat. A Glotta munkatársai a magyar nyelv és irodalom tantárgy tantervének az elkészítésében, valamint ezek elbírálásában is részt vettek, 2021-ben az úgynevezett érettségi katalógusok elkészítésébe, 2024 óta pedig az országos mérés feladatsorainak a kidolgozásába is bekapcsolódtak.

A nyelvi tervezés egyik eredménye a *Rovátkák* című tudományos folyóirat (újra)indítása, amely lehetőséget ad a magyar közösség tagjainak az anyanyelven történő publikálásra. A negyedévente megjelenő kiadványt 2021 óta a Glotta tagjai is szerkesztik.

A nyelv- és terminológiatervezés a közelmúltban került a Glotta fókuszába, ugyanis a nyelvi tanácsadói munka során számos megkeresés és problémafelvetés érkezett a szakfordítóktól. Ezek elsősorban olyan terminológiai nehézségekre utaltak, amelyek a két jog- és oktatási rendszer különbségéből, illetve a kétnyelvűségből eredő nyelvi interferenciajelenségekben adódnak. A probléma gyakorlati megoldására az újvidéki Szerbiai Bírósági Tolmácsok és Fordítók Egyesületével közösen 2019-ben egy többnyelvű, összehasonlító jogi terminológiai lexikont készítettünk. Ebben a munkában a 2024-ig az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodának nevezett céggel együttműködve a már korábban zajló terminológia kiadványok és adatbázisok építéséhez csatlakoztunk, ezek megvalósítását segítettük, segítjük.

A Glotta tevékenysége folyamatosan jelen van a horvátországi magyar és horvát médiában, mivel a tudományos kutatások és az eredmények népszerűsítése, disszeminációja főbb céljaink közé tartozik, így számos partnerrel folyamatos a kapcsolatunk. Az *Új Magyar Képes Újság* már két ciklusban is egy külön nyelvészeti rovatban mutatta be a helyi közösségnek a tudományos munka eredményét, illetve a nyelvitájképzés eredményeit és a Termini-szótár horvátországi anyagát, amelyekből a Termini a *Hét szava* projekt is kinőtt. Ennek keretében hetente mutatunk be egy, a külhoni régióban használt jövevényszót.

A tudományos munkán kívül a Glotta értékmentő, hiánypótló munkát is végez, amelyhez nagyon sok partner és támogató nyújt segítséget. Ezt 2017-ben a Pécsi Akadémiai Bizottság (PAB) is felismerte, és ennek köszönhetően a Glotta elnökét a PAB horvátországi képviselőjévé választották. A PAB 2018 januárjában tartott közgyűlésén pedig éppen a Glotta munkáját emelték ki mint szórványban működő, igen aktív, az Akadémiához tartozó szervezetet.

Összegezve tehát a Kosztolányi György akadémikustól választott mottó mentén: a tudomány iránytű az élhető jövőhöz, motorja a jelennek és szondája a múltnak. Ilyen értelemben a Glotta is motorja szeretne lenni a horvátországi magyarság jelenlegi tudományos életének. Célja feltárni és dokumentálni a szülőföldjén eddig elért tudományos eredményeket és ezekre alapozva az élhető jövőre mutató iránytűvé válni. Tagsága nemcsak nyelvészekből áll, hanem jogászok, közgazdászok, matematikusok, orvosok és más profilú szakemberek is erősítik. A tagság növekedésével sok-sok szál fut benne össze, például a közösség különböző igényei is, amelyek alapján napjainkra indokolttá vált a Horvátországi Magyar Kutatóintézet megalapításának a gondolata. Ennek az újonnan létrehozandó kutatóintézetnek a Glotta mint a Termini horvátországi kutatóállomása, a nyelvi kérdéseket kutató és támogató tagintézménye lehetne.

A Glotta összetett tevékenységi köre a közösség jelenlegi helyzetét tükrözi. Egy kicsi közösség minden tagján óriási a felelősség a nemzeti öntudat megőrzését tekintve, a Glottára pedig még nagyobb felelősség hárul. Az elmúlt 30 év elsősorban arról szólt, hogy ez a maroknyi magyarság szülőföldjén kiépítse a fennmaradását biztosító infrastruktúrát, illetve a következő nemzedékből olyan vezetőket neveljen, akik a háborús időkben edződött személyiségüknek, valamint annak köszönhetően, hogy hosszan tartó száműzetésük alatt világnyelveken tanulhattak, képesek lettek – hazatérve a szétrombolt, ősi hajlékukba – azt újjáépíteni. Mindeközben magyar anyanyelvükön szereztek felsőoktatási végzettséget úgy, hogy azzal a többségi nemzet intézményeiben is helytállhassanak, és a közösségük javára kamatoztathassák a külföldön megszerzett tudásukat. Úgy tűnik, hogy az előző nemzedék és az általuk kinevelt, őket követő, a fiatal nemzedékből származó utódok derekas munkát végeztek, végeznek.

Kitekinteni a jövőbe csak az utánpótlással lehetséges. Annak ellenére, hogy a Glotta, miként a többi nyelvi kutatóközpont is, folyamatos anyagi problémákkal küzd, a különböző logisztikai háttérét az eszéki magyar tanszék, illetve az Eszéki Bölcsészettudományi Kar biztosítja, a nagyobb programokat pedig csak a korábban említett partnerek és támogatók segítségével tudja megvalósítani, mégis gondoskodik a fiatalok bevonásáról.

Eszék város kapujában egy magyar és egy német nyelvű *Szeretem Eszéket* szövegű magyar falfirka fogadja az ide érkezőket, és igazolja a másságra nyitott és befogadó többnemzetiségű, többkultúrájú közösséget, amelyben mi magunk is tevékenykedünk és működünk. A kedvező körülmények nem pusztán falra firkált sorok. Ugyanis a kisebbségi közösségekre vonatkozó pozitív horvátországi jogszabályi háttérnek és a támogató nyelvpolitika mentén megvalósított kulturális autonómiának köszönhetően, valamint intézményeink és szervezeteink egyre intenzívebb működése és láthatósága miatt egyre több gyermek iratkozik be a magyar tannyelvű iskolákba, és folyamatosan emelkedik azok száma, akik visszatérve gyökereikhez, újratanulják a magyar nyelvet. A magyar nyelv presztízse Horvátországban az elmúlt évtizedekben – elsősorban az egyre szorosabb gazdasági együttműködésnek köszönhetően – rendkívül megnőtt. A horvátországi magyarságnak napjainkban már nem egyedül kell megküzdenie a megmaradásért. Ezt a magyar kultúra és nyelv iránt érdeklődő horvát emberekkel karöltve teszi, kihasználva a deklarált politikai és kisebbségi jogok nyújtotta, közösségépítő és formáló lehetőségeket, amelyeknek tudatosítása és jövőbeni fenntartása a következő évtizedben a Glotta Nyelvi Intézet elsődleges feladatai közé tartozik.

Lehocki-Samardzic, Anna: Glotta Turns Ten – A small community with big plans

Kulcsszók: nyelvtudomány, horvátországi magyar kisebbség, nyelvpolitika, oktatáspolitikai, civil szervezet

Keywords: linguistics, Hungarian minority in Croatia, language policy, education policy, civil organizations

Az írás szerzőjéről

Lehocki-Samardzic Anna

Eszéki Josip Juraj Strossmayer Tudományegyetem, Eszék, Horvátország

alehocki[kukac]ffos.hr

<https://orcid.org/0000-0002-0615-5156>